

5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

6. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>

7. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-33>

РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ НЕПОВНОЛІТНІХ, ЗВІЛЬНЕНИХ ВІД ПОКАРАННЯ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ

Шморгун В. О.

*аспірант кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Примусові заходи виховного характеру надають можливість неповнолітньому, який вчинив кримінальний проступок або нетяжкий злочин, у разі щирого розкаяння та подальшої бездоганної поведінки (до постановлення вироку) бути звільнений судом від покарання, тобто виправитися без призначення йому покарання (ст. ст. 97, 105 КК України). Вказані заходи є альтернативою кримінальному покаранню.

Питання мети застосування примусових заходів виховного характеру залишається доволі дискусійним. Фахівці, які досліджували проблему застосування примусових заходів виховного характеру: В.М. Бурдін, О.С. Яцун, О.О.Ямкова та інші єдині в тому, що метою застосування вказаних заходів серед іншого є виховання неповнолітніх.

На нашу думку ще однією важливою метою застосування примусових заходів виховного характеру, крім виховання неповнолітніх, є формування у неповнолітнього, який вже вчинив кримінальне правопорушення, здатності адаптуватися до реалій суспільного життя.

В той же час відкритим залишається питання чи можливо реалізувати мету застосування примусових заходів виховного характеру, поклавши подальший обов'язок щодо виховання неповнолітнього, який вже вчинив кримінальне правопорушення, та його адаптації виключно на батьків неповнолітнього, які фактично не виконали своїх обов'язків, передбачених ч.ч. 1, 2 ст. 150 СК України: не виховували дитину в дусі поваги до прав та

свобод інших людей, не піклувалися про духовний та моральний розвиток дитини [2].

Пленум Верховного Суду України у своїй постанові «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру» від 15.05.2006 № 2 звернув увагу, що забезпечення інтересів неповнолітнього, полягає не тільки в одержанні належного виховання, а й в одержанні психологічної допомоги, у наявності можливості адаптуватися до реалій суспільного життя [3].

Проте неповнолітній фактично позбавлений можливості адаптуватися до суспільного життя після вчинення кримінального правопорушення без надання йому та його батькам психологічної допомоги.

Методичними рекомендаціями із соціальної роботи з неповнолітніми, які вчинили правопорушення, визначено, що психологічна підтримка дитини є однією зі складових послідовної та ефективної ресоціалізації та подальшої успішної інтеграції в суспільні відносини [4].

Як зазначено у Національній стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року, для розв'язання проблем ресоціалізації засуджених повинна передбачити комплекс психологічної і практичної підготовки неповнолітніх щодо засвоєння нових соціальних ролей, відновлення соціально-корисних зв'язків та правового статусу, усунення або нейтралізацію негативних факторів, які перешкоджають інтеграції в суспільство [5].

2 жовтня 2023 року в Україні стартував пілотний проект щодо залучення психологів до кримінальних проваджень за участю дітей.

Відповідно до п. 1 Порядку реалізації пілотного проекту щодо залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні/міжрегіональні центри з надання безоплатної правничої допомоги, вказаний пілотний проект спрямований на забезпечення найкращих інтересів дитини у кримінальних провадженнях та надання допомоги слідчому, дізнавачу, прокурору, слідчому судді, суду щодо визначення кандидатур психологів для залучення до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб і не змінює порядок їх залучення та інші засади кримінального провадження, визначені КПК України [6].

У даному випадку психолог залучається лише під час здійснення досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження і його участь не розповсюджується на стадію виконання застосованих судом до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру.

На даний час робота неповнолітнього з психологом фактично продовжується та юридично регламентована лише у разі застосування таких примусових заходів виховного характеру як направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, зокрема, до п.п. 31, 34, 37, 39 Положення про школу соціальної реабілітації, передбачено залучення психолога для

вивчення особистості дитини та розроблення відповідних програм щодо її виховання [7].

Однак і у вказаному випадку, відповідно до ст. 8 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», діти, звільнені із загальноосвітніх шкіл соціальної реабілітації, направляються до батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), а діти, звільнені з професійних училищ соціальної реабілітації, – за місцем проживання для працевлаштування за набутою спеціальністю [8]. В Україні на законодавчому рівні не визначений подальший психологічний супровід вказаних дітей та їх батьків, що, на нашу думку, не буде сприяти адаптації неповнолітнього, який вчинив кримінальне правопорушення, у зв'язку з чим перебував у спеціальній установі для неповнолітніх, до реального життя у суспільстві, запобігання вчиненню ним нових кримінальних правопорушень

В Україні діє система органів пробації та, відповідно до ст. 13 Закону України «Про пробацію», соціально-виховна робота з неповнолітніми проводиться за індивідуальним планом роботи, з урахуванням оцінки ризиків повторного вчинення кримінальних правопорушень та передбачає диференційований підхід під час надання консультативної, психологічної та інших видів допомоги. В той же час згідно ст. 7 вказаного Закону пробація не застосовується у разі звільнення неповнолітнього від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру [9].

Діючим законодавством України на даний час взагалі не передбачений облік осіб, які звільнені від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру, що, відповідно, виключає правову регламентацію роботи з вказаними особам, в тому числі, надання їм та їх батькам психологічної підтримки та допомоги.

Оскільки лише послідовна, цілеспрямована та орієнтована на конкретну особу організація роботи з неповнолітніми, які звільнені від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру, та їх батьками, надання їм психологічної підтримки, забезпечить виконання мети вказаних заходів, то вважаємо за доцільне покласти на органи пробації роботу з особами, звільненими від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру, шляхом внесення відповідних змін до КК України та Закону України «Про пробацію».

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. №2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 16.02.2025).
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 16.02.2025).

3. Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-06> (дата звернення: 16.02.2025).

4. Про затвердження Методичних рекомендацій із соціальної роботи з неповнолітніми, які вчинили правопорушення: Наказ Міністерства соціальної політики України від 20 жовтня 2010 р. № 1019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1019739-15#Text> (дата звернення: 16.02.2025).

5. Про схвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 р. № 1927-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-2018-%D1%80#n8> (дата звернення: 16.02.2025).

6. Про запровадження та реалізацію пілотного проекту щодо залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні / міжрегіональні центри з надання безоплатної правничої допомоги: наказ Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора від 07 лютого 2023 р. № 493/5/67/32. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0247-23#Text> (дата звернення: 16.02.2025).

7. Про організацію діяльності спеціальних закладів освіти для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 1993 р. № 859. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/859-93-%D0%BF#Text> (дата звернення: 16.02.2025).

8. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 16.02.2025).

9. Про пробачення: Закон України від 5 лютого 2015 р. № 160-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 16.02.2025).

10. Бурдін В.М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні: монографія. Київ: Атіка, 2004. 240 с.

11. Яцун О.С. Особливості кримінального покарання неповнолітніх: автореф. дис... канд. юрид. наук: Львів, 2009. 22 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/183/1/yatcyn.pdf> (дата звернення: 16.02.2025).

12. Ямкова О.О. *Примусові заходи виховного характеру: правова природа і види*: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2004. 20 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/50594985.pdf> (дата звернення: 13.04.2024).